

איכה (מ)

[א](#) [ב](#) [ג](#) [ד](#) [ה](#)

פרק-א

איכה

[א] איכה יְשָׁבָה בְּדָד הָעִיר רַבְתִּי עִם הַיְתָה פְּאִלְמָנָה רַבְתִּי בְּגוֹיִם שְׁרָתִי
בְּמַדְיָנוֹת הַיְתָה לְמַס : (ס)

רש"י איכה ישבה בדד. ירמיה כתב ספר קינות היא המגלה אשר שרף
יהויקים על האח אשר על האש והיו זה שלש אל"ף ביתו"ת איכה ישבה
איכה יעיב איכה יועם שוב הוסיף עליו אני הגבר שהוא שלש אל"ף ביתו"ת
שנ' (ירמיה לו) ועוד נוסף עליהם דברים רבים כהמה שלש כנגד שלש :
בדד. גלמוד מיושציה : רבתי עם. יו"ד יתירה כמו רבת עם שהיתה עמה
רב יש מדרשי אגדה הרבה ואני באתי לפרש לשון המקרא כמשמעו : היתה
כאלמנה. ולא אלמנה ממש אלא כאשה שהלך בעלה למדינת הים ודעתו
לחזור אללה : (רש"י)

[ב] בְּכוֹ תִבְכֶּה בַּלַּיְלָה וְדַמְעָתָה עַל לַחֲיָה אֵין לָהּ מִנְחָם מִכָּל אֲהַבֶּיהָ כָּל
רְעִיָה בְּגָדוֹ בָּהּ הִיוּ לָהּ לְאֵיבִים : (ס)

רש"י בכו תבכה. שתי זכיות על שתי חורבנין : זלילה. שהמקדש נשרף
זלילה דאמר מר לעת ערב האיתו זו את האור, דבר אחר זלילה לילה של
זכיות מרגלים בתשעה באב גרמה להם, דבר אחר זלילה שכל הזוכה

כלילה השומע קולו זוכה עמו : ודמעתי על לחיה. מתוך שהיא זוכה
תמיד : כל רעיה. אוהביה : (רש"י)

ג גלתה יהודה מעני ומרב עבדה היא ישבה בגוים לא מצאה מנוח כל
רדפיה השיגוה בין המצרים : (ס)

רש"י גלתה יהודה. מארכה : מעני. מחמת עוני : ומרוב עבודה. שהכזירו
עליה כסדים : היא יסבה בגוים. ובמקום שגלתה ויסבה שם לא מצאה
מנוח : בין המצרים. שיש גובה מכאן ומכאן ואין מקום לנוס : המצרים.
גבולים של שדה וכרם ומדרש אגדה בין שבעה עשר בתמוז לתשעה באב
(רש"י) :

ד דרכי ציון אבילות מבלי באי מועד כל שעריה שוממין פהגיה נאנחים
בתולתיה נוגות והיא מר לה : (ס)

רש"י באי מועד. עולי רגלים : נוגות. לשון יגון ואין שורש בתיבה אלא
הגימ"ל לבדה : (רש"י)

ה היו צריה לראש איביה שלו כי הנה הוגה על רב פשעיה עולליה הלכו
שבי לפני צר : (ס)

רש"י שלו. יושבים בשלוח : הוגה. הדאיבה והוא לשון יגון : (רש"י)

ו ויצא (מן) (בת) מבת ציון כל הדרה היו שריה פאילים לא מצאו מרעה
וילכו בלא כח לפני רודף : (ס)

רש"י כאילים לא מצאו מרעה. כאילים אשר לא מצאו מרעה שאין להם
כח לצרוח שהחלש כחם ברעב : לפני רודף. כל רודף שבמקרא חסר וזה
מלא שנרדפו רדיפה שלימה על כן יסד הפייט מלא רודפתי וחסרה שנת
גאולי, שנת גאלי באה חסר כתיב : (רש"י)

11 זָכְרָה יְרוּשָׁלַם יְמֵי עֲנִיָּה וּמְרוּדָיָה כֹּל מִחֲמַדָּיָה אֲשֶׁר הָיוּ מִיָּמַי קִדְּם בְּנֶפֶל עִמָּה בְּיַד צָר וְאֵין עֹזֵר לָהּ רְאוּהָ צָרִים שָׁחֲקוּ עַל מִשְׁבִּתָּהּ: (ט)

רס"י זכרה ירושלים בגלותה : ימי עניה. ימי חורבנה שהביאה לידי עוני ומרודה. הוא לשון לער כמו (שופטים יא) וירדתי על ההרים (תהלים נה) אריד בשיחי ואהומה : כל מחמדיה. וזכרה כל טוב מחמדיה שמימי קדם : שחקו על משבתי. שמחו על שביתת משושה חגה חדשה ושבתי ומ"א דורשו בלשון אחר שהיו שובתין בגולה בשבתות וימים טובים ושומטים בשביעיות והיו האומות משחקים עליהם ואומרים שומטים בארצכם לא שמרתם ועכשיו בגולה תשמרון : (רס"י)

12 חֲטָא חֲטָאָה יְרוּשָׁלַם עַל כֵּן לְנִידָה הִיָּתָה כֹּל מִכְּבֻדָּיָה הִזְלִינָה כִּי רָאוּ עֲרֻתָה גַם הִיא נֶאֱנָחָה וַתִּשָּׁב אַחֲרָי: (ט)

רס"י לנידה. לגולה לשון נע ונד אישמוז"ר בלע"ז : ערותה. הלונה : נאנחה. לשון נפעלה שושפי"ר בלע"ז : גם היא נאנחה. הוא שם דבר שושפורי"ל :

13 טִמְאַתָּה בְּשׁוּלְיָה לֹא זָכְרָה אַחֲרִיתָהּ וַתִּרְדַּד פְּלָאִים אֵין מִנְחָם לָהּ רְאָה יְהוָה אֶת עֲנִיָּי כִּי הִגְדִּיל אוֹיֵב: (ט)

רס"י טומאתה בשוליה. לשון גנאי הוא דם נדותה ניכר בשולי בגדיה כלומר חטאותיה גלויין, הרבה עשאתן בגלוי : לא זכרה אחריתה. כשהיו חוטאין לא נתנו לב מה תהיה אחריתם לפיכך ותרד פלאים ירידתם נפלאת פלאים הרבה שהכל פליאים שאירע לה מה שלא אירע לכל עיר : (רס"י)

14 יָדוּ פָּרַשׁ צָר עַל כֹּל מִחֲמַדָּיָה כִּי רָאָתָה גוֹיִם בָּאוּ מִקְדָּשָׁה אֲשֶׁר צִוִּיתָה לֹא יָבֹאוּ בְּקִהָל: (ט)

רס"י ידו פרש כר. עמון ומואב : על כל מחמדיה. ספרי תורות שנאמר בהם (תהלים יט) הנחמדים מזהב הכל נפנו לבזז כסף וזהב והם נפנים על ספרי תורות כדי לשורפם לפי שכתוב בהם (דברים כג) לא יבא עמוני וגו'

: אשר כויתה לא יבאו בקהל לך. אלו עמון ומואב : (כ"ז)

[יא] כָּל עַמָּה נֶאֱנָחִים מִבְּקָשִׁים לָחֶם נִתְּנוּ (מחמודיהם) מִחֲמִדֵיהֶם בְּאֶכָּל לְהִשִּׁיב נֶפֶשׁ רְאֵה יְהוָה וְהִבִּיטָה כִּי הִיִּיתִי זֹלְלָה : **(ס)** **[יב]** לֹא אֶלֶיכֶם כָּל עֲבָרֵי דָרְךָ הִבִּיטוּ וּרְאוּ אִם יֵשׁ מִכָּאוֹב כְּמִכָּאֲבִי אֲשֶׁר עֹלֵל לִי אֲשֶׁר הוֹגָה יְהוָה בְּיוֹם חֲרוֹן אַפּוֹ : **(ס)**

כ"ח לא אליכם. לא תהא ככרה הזאת עוד לכל עוברי על דת אמרו חכמים מכאן לקובלנא מן התורה ראו מה עשה לי הביטו וראו וגומר : אשר עולל. אשר נעשה לי : אשר הוגה ה'. אותי ביום חרון אפו גם זה לשון יגון :

[יג] מִמָּרוֹם שָׁלַח אֵשׁ בְּעֶצְמֹתַי וַיִּרְדְּנָה פָּרֶשׁ רִשְׁתָּ לְרַגְלֵי הַשִּׁיבְנֵי אַחֲזֹר נִתְּנֵנִי שְׂמִמָּה כָּל הַיּוֹם דְּנָה : **(ס)**

כ"ח וירדנה. וירדה אותה ויסבר אותה ע"י רידוי ויסורין לכן הגו"ן דגושה לפותרו בלשון יחידית כמו יעשנה יכרסמנה ירענה שהעלם ל' נקבה כמו דאת אומר (יחזקאל לו) העלמות היבשות סבר כל אחת ואחת, ד"א וירדנה כמו (סופטים יד) וירדהו אל כפיו הריק את המוח גורר ורודה המוח מתוכו :

[יד] נִשְׁקַד עַל פְּשָׁעֵי בְּיָדוֹ יִשְׁתַּרְגּוּ עָלָיו עַל צַוְאָרֵי הַכְּשִׁיל כַּחַי נִתְּנֵנִי אֲדָנִי בְּיָדֵי לֹא אֹכֵל קוֹם : **(ס)**

כ"ח נשקד עול פשעי בידו. אין לתיבה זו דמיון במקרא ובלשון ארמי של פסיקתא קורין לדרבן מסקדא מלמד הבקר ואומר אני נשקד פויינט"רינט בלעז נקודים מנומרים ומסומני' היו פשעי בידו של הקב"ה לזכרון לא נשכח מניינם ותשלומיהם : ישתרגו נעשו קליעות ועלו על כוארי לשון משנה אין משרגין את המטות : (כ"ח)

[טו] סָלַח כָּל אֲבִירֵי אֲדָנִי בְּקִרְבִּי קָרָא עָלַי מוֹעֵד לְשִׁבְרֵי בַחֲוָרֵי גַת דָּרְךָ אֲדָנִי לְבַתּוּלַת בֵּת יְהוּדָה : **(ס)**

רש"י סלה. רמס ורפס לשון (ישעיה סב) סולו סולו המסילה : קרא עלי מועד. יעידת גייסות לבא עלי ורבותינו דרשו מה שדרשו תמוז דהוא שתא מלוי' מלחא של שנה שנייה ללאתם ממארים לכך אירע חזרתן של גלים ליל תשעה באב שעליה הוקבעה בכייתן לדורות : גת דרך. לשון הריגה כמו (ישעיה סב) פורה דרכתי לבדי כדורך ענזי' להוליא יינס כך רמס הנשים להוליא דמס : (רש"י)

[טז] על אלה אני בוכיה עיני עיני ירדה מים כי רחק ממני מנחם משיב נפשי היו בני שוממים כי גבר אויב : (ס)

רש"י עיני עיני. כלומר תמיד עיני יורדה מים כפל הלשון מלמד שאין הפוגות : (רש"י)

[יז] פרשה ציון בידיה אין מנחם לה צנה יהנה ליעקב סביביו צריו היתה ירושלים לנדה ביניהם : (ס)

רש"י פרשה ציון בידיה. כמו (ישעיה כה) ופירש ידיו בקרבו כאדם המוליד ידיו מוליקם ומזיחם ומלטער בהם, דבר אחר פרשה ציון לשון שבירה כמו (איכה 7) ופורש אין להם לקבל לנחמו על מת כך חזרו מנחם ובלשון משנה פירושן קיימת ומשמעו כאדם המלטער שחובק את ידיו ומסבירם, תוספת מלאתי : אה ה' ליעקב סביביו צריו. אה על יעקב שיהיו צריו סביביו אף כשגלו לבבל ולחשור הגלה סנחריב את אויביהם עמון ומואב והוסיבם אלליהם והם מקנתרים אותם כמ"ס במסכת קדושין הומניא איכא בבבל כולה דעמונאי : לנדה. לריחוק לבז : (רש"י)

[יח] צדיק הוא יהנה כי פיהו מריתי שמעו נא כל (עמים) העמים וראו מכאבי בתולתי ובחורי הלכו בשבי : (ס) **[יט]** קראתי למאהבי המה רמוני פהני וזקני בעיר גועו כי בקשו אכל למו וישבו את נפשם : (ס)

רש"י קראתי למאהבי. לאותם שמראים עצמם כאוהבים : המה רמוני. כגון בני ישמעאל שהיו יולאים לקראת הגולים כשהיו השבאים מוליקים

אותם דרך עליהם ומראים את עצמם כאילו מרחמים עליהם והיו מוליאים להם מיני מלוחים נודות נפוחים כסבורים שהוא יין ואוכלים ולמאים ורואים לשתות וכשמתיר הגוד בשינוי היתה הרוח נכנסת זמעיו והוא מת והוא שאמר הכתוב (ישעיה כ"א) זיער זערכ תלינו וגו' (שם) לקראת למא התיו מים יושבי ארץ תימא בלחמו קדמו נודד : וישיבו את נפסם. כדי שישיבו את נפסם :

[כ] ראה יהוה פי צר לי מעי חמרמרו נהפך לבי בקרבי פי מרו מריתי מחוץ שפלה חרב בבית כפנות : (ט)

רס"י חמרמרו. כוולו ויש בלשון משנה נפלה לאור ונחמרו בני מעיה : בבית כמות. בתוך הבית היתה אימת שדים ומזיקים ומלאכי מות ומחוז חרב האויב משכלת : (רס"י)

[כ"א] שמעו פי נאנחה אני אין מנחם לי כל איבי שמעו רעתי ששו פי אפה עשית הביאת יום קראת ויהיו כמוני : (ט)

רס"י כי אתה עשית. אתה. יגרמת לי שהם שונאים אותי שהבדלתי ממאכלם וממשתיהם ומהתחתן צם אם נתחתנתי בהם היו מרחמים עלי ועל בני זנותיהם : הבאת יום קראת. הלואי והבאת עליהם יום המועד שקראת עלי : ויהיו כמוני. ברעה : (רס"י)

[כ"ב] תבא כל רעתם לפניך ועולל למו פאשר עוללת לי על כל פשעי פי רבות אנחתני ולבי :

רס"י תבא כל רעתם לפניך. יזכו ויפקדו עונותם לפניך : ועולל למו. ופעול למו כמו (משלי כ) גם זמעלליו יתנכר (ירמיה כ"א) וכפרי מעלליו :

[א] אִיכָה יַעֲיֵב בְּאִפּוֹ אֲדֹנָי אֶת בֵּית צִיּוֹן הַשְּׁלִיף מִשָּׁמַיִם אֶרֶץ תִּפְאָרֶת
יִשְׂרָאֵל וְלֹא זָכַר הַדָּם רַגְלָיו בְּיוֹם אִפּוֹ : (ס)

רש"י איכה יעיב. יאפיל כד"א (מלכים א יח) והשמים התקדרו בעבים :
משמים ארץ. לאחר שהגזיהם עד לשמים השליכם לארץ צבת אחת ולא
מעט מעט מאיגרא רמא לבירא עמיקתא : הדום רגליו. שרפרף מרגלותיו
וזה בית המקדש : (רש"י)

[ב] בָּלַע אֲדֹנָי (לֹא) וְלֹא חָמַל אֶת כָּל נְאוֹת יַעֲקֹב הָרִס בְּעִבְרָתוֹ מִבְּצָרֵי בֵּית
יְהוּדָה הִגִּיעַ לְאֶרֶץ חֵלָל מִמְּלָכָה וְשָׂרִיָּה : (ס)

רש"י נאות יעקב. בתי יעקב לשון נוח : הגיע לארץ. השפילם לארץ :
חלל ממלכה ושריה. אלו ישראל שהיו קרויים (שמות יט) ממלכת כהנים
: ושריה. מדרג אגדה יש אלו שרים של מעלה שהחליפם הממונה על
האור מינה על המים והחליף כל הממונים לפי שהיו ברשעי ישראל בעלי
שם המפורש ובוטחים הם שישביעו את שרי מעלה להחליט מאש וממים
ומחרב ועכשו כשהיו משביע את שר האש בשמו והוא משיב אין ממסלה
זו בידי וכן כולם : (רש"י)

[ג] גָּדַע בְּחָרֵי אֵף כָּל קָרוֹן יִשְׂרָאֵל הַשֵּׁיב אַחֲזֹר יְמִינוּ מִפְּנֵי אוֹיֵב וַיִּבְעַר
בְּיַעֲקֹב כְּאֵשׁ לְהַבֶּה אֶכְלָה סָבִיב : (ס)

רש"י השיב אחור ימינו. השיב עצמו כמשיב אחור ימינו מלהלחם בעד
בניו : (רש"י)

[ד] דָּרַךְ קִשְׁתּוֹ כְּאוֹיֵב נָצַב יְמִינוּ כְּצָר וַיִּהְרַג כָּל מַחֲמַדֵּי עֵין בְּאֵהָל בֵּית צִיּוֹן
שָׂפָד כְּאֵשׁ חֲמָתוֹ : (ס)

רש"י דרך קשתו. לפי שכך דרך קשת שהם חזקים לשום רגלו עליהם
כשהוא כופפם לכך נכתב בלשון דריכה : שפך כאש חמתו. כך חבור המלה

ספך חמתו שהיא כאש כי לא מלינו שפיכה של אש אלא חמה כדכתיב
(תהלים עט) שפוך חמתך על הגוים : (רש"י)

ה הָיָה אֲדֹנָי כְּאוֹיֵב בִּלְעַי יִשְׂרָאֵל בִּלְעַי כָּל אֲרָמְנוֹתֶיהָ שָׁחַת מִבְּצָרָיו וַיִּרַב
בְּבַת יְהוּדָה תִּאֲנִיחַ וַאֲנִיחַ : (ס)

רש"י וירב צבת יהודה. הרבה בכנסת יהודה : תאניה ואניה. לער ויללה
: וירב. נקוד יו"ד קמץ קטן שהוא לשון הרבה את אחרים וירב העם ויעלמו
מאל נקוד חירק שהוא לשון רבה הוא את עצמו וכן כל תיב' שפעל שלה
זה"א כגון פנה זכה כהן דרכה לשמש כשהוא מחסר ממנה ה"א כשהוא
מדבר על עצמו נקוד חירק כגון (שמות ז) ויפן פרעה וכשהוא מדבר על
אחרים נקוד קמץ כגון (סופטים טו) ויפן זנב אל זנב (מלכים ב כה) ויגל
יהודה מעל אדמתו (סם יח) ויגל מלך צבל את ישראל אשורה : (רש"י)

ו וַיִּחְמַס כַּגֹּן שָׁכַח שָׁחַת מוֹעֲדוֹ שָׁפַח יְהוָה בְּצִיּוֹן מוֹעֵד וְשָׁבַת וַיִּנְאֹץ בְּזַעַם
אָפוֹ מִלְךְּ וַכְּהוֹן : (ס)

רש"י ויחמוס. לשון כריתה וכן (איוב טו) יחמוס כגפן (ירמיה יג) נחמוסו
עקביך : כגן. כמו שגוזזין ירקות הגנה : שכו. מעונתו שכו כתיב ששיכך
חמתו על בניו בחורבן ביתו נדרש במדרש כינות : שחת מועדו. בית קדשי
הקדשים שסם היה נועד לבניו שנאמר (שמות כה) ונועדתי לך סם : מלך
וכהן. דקיהו המלך ושריהו כהן גדול : (רש"י)

ז זָנַח אֲדֹנָי מִזְבְּחוֹ נָאָר מִקִּדְשׁוֹ הִסְגִּיר בְּיַד אוֹיֵב חוֹמַת אֲרָמְנוֹתֶיהָ קוֹל
נְתָנוּ בְּבַיִת יְהוָה כְּיוֹם מוֹעֵד : (ס)

רש"י נאר. ביטל וכן (תהלים פט) נארת ברית עבדך : כיום מועד. שהיו
שמחים ומשוררים בתוכו בקול רם כן נתנו האויבים בחרבנו קול שמחה :
(רש"י)

ח חָשַׁב יְהוָה לְהַשְׁחִית חוֹמַת בֵּית צִיּוֹן נָטָה קוֹ לֹא הָשִׁיב יָדוֹ מִבִּלְעַי וַיִּאָּבֵל
חַל וַחֲוָמָה יַחְדָּו אֲמָלְלוּ : (ס)

רפ"י חשב ה' להשחית. זה ימים רבים שעלתה על דעתו כך שנאמר (ירמיה לז) כי על אפי ועל חמתי היתה לי העיר הזאת להסירה מעל פני : נטה קו. של משפט ליפרע על עונינו : מזלע. מהשחית : חיל וחומה. שורא ובר שורא חומה נמוכה שכנגד חומה גבוהה : (רפ"י)

[ט] טבעו בארץ שעריה אבד ושבר בריחיה מלכה ושקיה בגוים אין תורה גם נביאיה לא מצאו חזון מיהוה : (ס)

רפ"י טבעו בארץ שעריה. מדרש אגדה לפי שחלקו כבוד לארון שנאמר (תהלים כד) שאו שערים ראשיכם לפיכך לא שלטה בהם צריה וטבעו בארץ ורבותינו אמרו מעשי ידי דוד היו לפיכך לא שלטו בהם אויבים : אין תורה. אין בהם מורה הוראה : (רפ"י)

[י] ישבו לארץ ידמו זקני בת ציון העלו עפר על ראשם חגרו שקים הורידו לארץ ראשן בתולת ירושלים : (ס)

רפ"י ישבו לארץ וגו'. כמשמעו ומדרש אגדה נבוכדנצר הוסיבם לארץ כשמרד זו לדקיהו ועבר על שזועתו בא וישב לו בדפנה של אנטוכיא ושלח בשביל סנהדרין ובאו לקראתו וראה אותם אנשים של לורה והשיב אותם בקתדראות של זהב ואמר להם סדרו לי תורתכם פרשה ופרשה ותרגמוה לי כיון שהגיעו לפרשת נדרים אמר להם אם הוא רואה לחזור יכול הוא לחזור אמרו לו ילך אכל חכם ויתיר לו אמר להם אם כן אתם התרתם ללדקיהו את שזועתו ויה ושמטום והוסיבם לארץ וקשרו שערות ראשם בזנבות הסוסים וגרדום : (רפ"י)

[יא] פלו בדמעות עיני חמרמרו מעי נשפך לארץ כבדי על שבר בת עמי בעטף עולל ויונק ברחבות קריה : (ס)

רפ"י חמרמרו. רגרז"לירט בלעז דרך בני מעים כשמסליכם אדם לאור הם כוונים ומתחמרמרים : בעטף. פשמ"יר : (רפ"י)

[יב] לְאִמְתָּם יֹאמְרוּ אֵיךְ דָּגוּ וַיִּזְנוּ בְּהִתְעַטְּפָם כְּחָלָל בְּרַחְבוֹת עִיר בְּהִשְׁתַּפֵּף
נַפְשָׁם אֶל חֵיק אִמְתָּם: **(ס)** **[יג]** מָה אֶעֱיֵדְךָ מָה אֲדַמָּה לְךָ הַבַּת יְרוּשָׁלַם
מָה אֲשׁוּה לְךָ וְאֶנְחַמְךָ בְּתוֹלַת בַּת צִיּוֹן כִּי גָדוֹל כָּיִם שְׁבַרְךָ מִי יִרְפָּא לְךָ:
(ס)

רס"י מה אעידך ומה אדמה לך. לומר לך מה תתמה על שברך הלוא אף
לאומה פלונית אירע כמותך: מה אשוה לך ואנחמך. כשצאה ארה על
אדם אומר לו אף בפלוני עלתה כך תנחומי הם לו: **(רס"י)**

[יד] נְבִיאֲךָ חָזוּ לְךָ שָׁוָא וְתַפֵּל וְלֹא גָלוּ עַל עֲוֹנְךָ לְהַשִּׁיב (שביתך) שְׁבוּתְךָ
וַיַּחֲזוּ לְךָ מִשְׁאֹת שָׁוָא וּמְדוּחִים: **(ס)**

רס"י שוא ותפל. דברים שאין בהם טעם ובלשון לע"ז אפלטרי"מנט:
ולא גלו על עונך. להוכיח דרכך על פניך: להשיב שבותך. לישר משובותיך
לשון שובבה, שובבים (ישעיה נו) וילך שובב: ומדוחים. הדיחוך מעלי:
(רס"י)

[טו] סָפְקוּ עֲלֵיךָ כַּפַּיִם כָּל עֲבָרֵי דָרְךָ שָׁרְקוּ וַיִּנְעוּ רֵאשִׁים עַל בַּת יְרוּשָׁלַם
הַזֹּאת הָעִיר שֵׁיִאמְרוּ כְּלִילַת יָפִי מְשׁוּשׁ לְכָל הָאָרֶץ: **(ס)**

רס"י שרקו. נופח בפיו שיבלי"ר בלעז ודרך אדם לעשות כן הרואה דבר
חשוב שחרב וכלה: כלילת יופי. כל היופי היה שלה: **(רס"י)**

[טז] פָּצוּ עֲלֵיךָ פִּיהֶם כָּל אוֹיְבֵיךָ שָׁרְקוּ וַיַּחֲרְקוּ שֹׁן אָמְרוּ בְּלַעְנוּ אֶךְ זֶה הַיּוֹם
שִׁקְוִינְהוּ מִצָּאֲנוּ רְאִינוּ: **(ס)**

רס"י פאו עליך פיהם. מפני מה הקדים פ"ה לעי"ן מפני שהיו אומרים
צפיהם מה שלא ראו צעיניהם: **(רס"י)**

[יז] עָשָׂה יְהוָה אֲשֶׁר זָמַם בַּצַּע אֶמְרָתוֹ אֲשֶׁר צָוָה מִימֵי קֶדֶם הָרַס וְלֹא חָמַל
וַיִּשְׁמַח עֲלֵיךָ אוֹיֵב הָרִים קָרוּ צָרְךָ: **(ס)**

רש"י זלע אמרתו. כלה גזרתו כמו (איוז ו) יתר ידו ויזלעני : אשר לזה מימי קדם. שכתוב בתורה (ויקרא כו) ויספתי ליסרה אתכם זעע : (רש"י)

[יח] צעק לבס אל אדני חומת בת ציון הורדי כנחל דמעה יומם ולילה אל תתני פוגת לך אל תדם בת עינד : (ס)

רש"י פוגת. העברה טרישאלמי"נט כמו (בראשית מה) ויפג לבו : בת עינד. שחור של עין שקורין פרוני"לש : (רש"י)

[יט] קומי רני (בליל) בלילה לראש אשמורות שפכי כמים לביד נכח פני אדני שאי אליו פפיד על נפש עולליד העטופים ברעב בראש כל חוצות : (ס)

רש"י אשמורות. שתי חלקי הלילה שהלילה נחלקה לשלשה חלקים כמו שאמרו רבותינו במסכת ברכות : העטופים. אשפומי"ן זלע"ז : (רש"י)

[כ] ראה יהנה ונהיטה למי עוללת פה אם תאכלנה נשים פרים עללי טפחים אם יהרג במקדש אדני כהן ונביא : (ס)

רש"י עוללי טפחים. ילדים רכים שעודן גדלים בטפוחי אמותם ורבותינו דרשוהו על דואג בן יוסף שהיתה אמו מודדתו בטפחים בכל יום לתת זהב לבית המקדש לפי מה שהיה גדל ולזסוף אכלתו : אם יהרג במקדש אד' כהן ונביא. רוח הקדש משיבתם וכי נאה לכם שהרגתם את זכריה בן יהוידע כמו שכתוב בדברי הימים שהוכיחם כשזאו להסתחוות ליואש ועשאוהו ע"א (ד"ה ז כד) ורוח לבשה את זכריה בן יהוידע והיה כהן ונביא והרגוהו בעזרה : (רש"י)

[כא] שכבו לארץ חוצות נער וזקן בתולתי ובחורי נפלו בקרב הרגת ביום אפד טבתת לא חמלת : (ס) **[כב]** תקרא כיום מועד מגורי מסביב ולא היה ביום אף יהנה פליט ושריד אשר טפחתי ורביתי איבי כלם : (פ)

רש"י תקרא כיום מועד. כמו קראת ולשון הוה הוא : מגורי. שכיני

הרעים להאסף עלי להשחית : אשר טפחתי ורציתי אויבי כלם. הילדים
אשר טפחתי וגדלתי אותם בא האויב וכלה אותם : (רש"י)

איכה פרק-ג

[א] אָנִי הַגִּבֹּר רָאָה עָנִי בְּשִׁבְטֵי עִבְרָתוֹ :

רש"י אני הגבר ראה עני. היה מתאונן ירמיה לומר אני הגבר ראה עני
אשר ראה עוני מכל הנביאים שנתנבאו על חורבן הבית שזימיהם לא נחרב
הבית כי אם זימי : בשבט עברתו. של רודה ומכה הוא הקב"ה : (רש"י)

[ב] אוֹתִי נָהַג וַיִּלְךְ חֹשֶׁךְ וְלֹא אֹר : [ג] אֵךְ בִּי יָשָׁב יִהְיֶה יָדוֹ כָּל הַיּוֹם : (ס)

רש"י אך בי ישוב. אני לבדי לוקה תמיד כי כל תשובות מכותיו עלי :
(רש"י)

[ד] בָּלָה בְּשָׂרִי וְעוֹרִי שָׁפַר עֲצָמוֹתַי :

רש"י בלה בשרי. כמו (ישעיה מ) לבול עץ, ד"א בלה בשרי ועורי כמו
(ישעיה נא) והארץ כבגד תבלה כלומר שכבו לארץ חולות נער וזקן לא
היה להם כר וכסת ובלה בשרם כשהם גולים : (רש"י)

[ה] בָּנָה עָלַי וַיִּקַּח רֹאשׁ וַתִּלְאָה :

רש"י ויקח. הקיפני : ראש ותלאה. כמו (דברים כט) ראש ולענה, ומדרש
אגדה ראש זה נבוכדנצר לגלות יהויכין, ותלאה נבזרחדן שגמר המכה זימי
לדקיהו והלאני : (רש"י)

[ו] בְּמַחְשָׁפִים הוֹשִׁיבֵנִי כִּמְתֵי עוֹלָם : (ס) [ז] גָּדַר בְּעָדֵי וְלֹא אֶצֵּא הַכְּבִיד
נְחֹשֶׁתִי :

רס"י גדר בעדי. עשה חומה לנגדי להיות כלוא : ולא אלא. הוסיב
סביבותי מחנות וגייסות של אורבים : הכביד נחשתי. עשה לרגלי נחשתים
כבדים שלא אוכל לילך פיר"ייש בלעז : (רס"י)

[ח] גַּם כִּי אָזַעַק וְאֶשׁוּעַ שְׁתֵּם תִּפְלְתִי :

רס"י שהם תפלתו. סתם חלונות הרקיע בפניה : (רס"י)

[ט] גָּדַר דְּרָכַי בְּגִזִּית נְתִיבֹתַי עֵוָה : (ס)

רס"י נתיבותי עוה. אם באתי ללאת איני יואחה בדרכים הסלולים בדרך
לשרה מפני האויבים ואלא דרך עקלתון : (רס"י)

[י] דָּב אֲרַב הוּא לִי (אריה) אָרִי בְּמִסְתָּרִים :

רס"י דוב ארוב הוא לי. הקב"ה נהפך לי לדוב ארוב : (רס"י)

[יא] דְּרָכַי סוֹרֵר וַיִּפְשְׁחֵנִי שְׁמֵנִי שִׁמָּם :

רס"י דרכי סורר. לשון סירים קואים סורר קווצ אותם מפזר קואים בדרכי
: ויפשחני. לשון פיסוק הרגלים שהעובר על הדרכים שאין מופנים לריך
להרחיב כעדיו ויש דוגמא בלשון גמרא האי מאן דפסח דיקלא : (רס"י)

[יב] דָּרַךְ קִשְׁתּוֹ וַיִּצִיבֵנִי כַּמְטָרָא לַחַץ : (ס)

רס"י ויציבני כמטרא. העמידני לנגד חצוי לירות בי כמטרא אשני"ל
בלעז :

יג הָבִיא בְּכִלְיוֹתַי בְּנֵי אֲשֶׁפְתּוֹ :

רש"י בני אשפתו. חלים שנותניו בתוך אשפה שקורין קויכ"רא : (רש"י)

יד הָיִיתִי שֹׁחֵק לְכָל עַמִּי נְגִינָתָם כָּל הַיּוֹם : טו הַשְּׁבִיעֵנִי בְּמְרוֹרִים הַרְוֵנִי לְעֵנָה : (ס) טז וַיִּגְרַס בְּחֶצֶץ שָׁנִי הַכְּפִישָׁנִי בְּאַפְרָ :

רש"י ויגרס. וישבר ודוגמתו (תהלים קיט) גרסה נפשי וכן (ויקרא ב) גרס כרמל : בחאץ. אבנים דקים שבתוך העפר שהיו לשין עיסתן הגולוי' בתוך הגומות שחופרים בקרקע והחאץ נכנס לתוכה כשאמר הקב"ה ליחזקאל (יחזקאל יב) עשה לך כלי גולה לשחות בו ללוש בתוכו חרדה קטנה כדי שילמדו הם ויעשו כן כענין שנאמר (סם כ"ד) והיה יחזקאל לכם למופת והם היו משחקים עליו ולא עשו כן לסוף נשתברו שיניהם : הכפישני. כפה אותי באפר ככלי הכפוי על פיו ארנ"טיר בלעז ויש דומה במשנה (יבמות ק"ו) פישון הגמל במדה הכפושה מדד : (רש"י)

יז וַתִּזְנַח מִשְׁלוֹם נַפְשִׁי נְשִׁיתִי טוֹבָה : יח וְאָמַר אֲבִד נַצְחִי וְתוֹחַלְתִּי מִיְהוָה : (ס)

רש"י ואמר אבד נחסי. אמרתי בלבי ברוב כרותי אבד עולמי וסברי : (רש"י)

יט זָכַר עֲנִי וּמְרוֹדֵי לְעֵנָה וְרֹאשׁ :

רש"י ומרודי. קומפלווי"נט בלעז : (רש"י)

כ זָכוֹר תִּזְכּוֹר (וּתְשִׁיחַ) וְתִשׁוּחַ עָלַי נַפְשִׁי :

רש"י זכור תזכור. נפשי את עניי ומרודי ותשוח עלי כך הוא פשוטו לפי ענין שיטת המקרא, ומ"א זכור תזכור ידעתי שסופך לזכור את העשוי לי אבד תשוח עלי נפשי להמתין עד זמן הזכירה ומכאן ייסד הפייט בזאת

ידעתי כי יש לך לזכור אבל תשוב עלי נפשי עד שתזכור : (רס"י)

[כא] זאת אָשִׁיב אֶל לְבִי עַל כֵּן אוֹחִיל : (ס)

רס"י זאת אָשִׁיב אֶל לְבִי. אַחַר שֶׁאָמַר לִי לְבִי אֲבִדָה תוֹחֲלֵתִי מֵה' אָשִׁיב זאת לְבִי וְאוֹחִיל עוֹד וּמֵהּ הִיא זֹאת שֶׁאָשִׁיב אֶל לְבִי : (רס"י)

[כב] חֲסִדֵי יְהוָה כִּי לֹא תִמְנֶנּוּ כִּי לֹא כָלוּ רַחֲמָיו :

רס"י חֲסִדֵי ה' כִּי לֹא תִמְנֶנּוּ. וְכָל הַעֲנִינִן עַד מֵהּ יִתְאוּנֶנּוּ וְגו' : כִּי לֹא תִמְנֶנּוּ. כִּמוֹ כִּי לֹא תִמּוּ, וַיִּשַׁן מִפְרָשִׁים כִּי לֹא תִמְנֶנּוּ כִּמוֹ (בַּמִּדְבָּר טז) הֵאֵם תִּמְנֶנּוּ לְגוֹעַ חֲסִדֵי ה' הֵם אֲשֶׁר לֹא תִמְנֶנּוּ וְלֹא כָלִינוּ בַּעֲוֹנוֹנוּ : (רס"י)

[כג] חֲדָשִׁים לְבַקְרִים רַבָּה אֲמוֹנָתְךָ :

רס"י חֲדָשִׁים לְבַקְרִים. מִתְחַדָּשִׁים הֵם חֲסִדֶיךָ מִיּוֹם אֶל יוֹם : רַבָּה אֲמוֹנָתְךָ. גְּדוּלָה הִיא הַבְּטַחְתְּךָ וְדַבַּר גְּדוֹל הוּא לְהֵאֱמִין בְּךָ שֶׁתְּקִיִּים וְתִשְׁמֹר מֵהַבְּטַחְתָּ לָנוּ : (רס"י)

[כד] חֲלָקֵי יְהוָה אֶמְרָה נִפְשֵׁי עַל כֵּן אוֹחִיל לוֹ : (ס)

רס"י חֲלָקֵי ה' אֲמַרְה נַפְשִׁי. ה' מֵנַת חֲלָקֵי וְדִין הוּא שֶׁאוֹחִיל לוֹ : (רס"י)

[כה] טוֹב יְהוָה לְקַוֹּ לְנַפְשׁוֹ תִּדְרָשְׁנוּ : [כו] טוֹב וַיִּחִיל וְדוּמָם לְתַשׁוּעַת יְהוָה :

רס"י טוֹב וַיִּחִיל וְדוּמָם. וַיִּיזַן שֶׁל וַיִּחִיל יִתִּירָה כִּמוֹ וַיִּיזַן שֶׁל (בְּרַחֲמֵיךָ ל"ו) וְאִיהָ וְעֵנָה טוֹב שִׁיחוֹל אִדָּם וַיִּדּוּם וַיִּלְכְּפָה לְתַשׁוּעוֹת ה' : (רס"י)

[כז] טוֹב לְגַבֵּר כִּי יִשָּׂא עַל בְּנֵעוּרָיו : (ס) [כח] יֵשֵׁב בְּדָד וַיִּדָּם כִּי נָטַל עָלָיו :

רס"י יִשָּׁב צַדִּיק מִי שְׁאִירַע לוֹ אֲבָל וְכִרָה יִשָּׁב גִּלְמוּד וַיִּכְפֶּה לְטוֹבָה : וַיְדוּם.
לְשׁוֹן הַמֵּתָנָה כְּמוֹ (שְׁמוּאֵל א יד) אִם כֹּה יֵאמְרוּ אֲלֵינוּ דוּמוּ דִּיהוֹנְתָן : כִּי
נִטַּל עֲלֵינוּ. כִּי צַעַל הַגְּזֵרוֹת נִשָּׂא עֲלֵינוּ הַגְּזִירָה זֶה : (רס"י)

[כט] יִתֵּן בְּעַפְרָר פִּיהוּ אֲוִלֵי יֵשׁ תִּקְוָה : **[לז]** יִתֵּן לְמַכְהוּ לְחֵי יִשְׁבַּע בְּחֶרֶףָה :
(ס) **[לא]** כִּי לֹא יִזְנַח לְעוֹלָם אֲדָנִי :

רס"י כִּי לֹא יִזְנַח לְעוֹלָם אֲדָנִי. לְכֵן טוֹב לִידוּם : (רס"י)

[לב] כִּי אִם הוֹגָה וְרַחֵם כָּרַב (חַסְדוֹ) חֲסָדָיו :

רס"י כִּי אִם הוֹגָה. אִם הָאֵלִים מִזִּיאַ עֲלֵינוּ יִגוֹן בְּצַבִּיל עוֹנוֹ וְאַחַר כֵּךְ וְרִיחַם
כְּרֹב חֲסָדָיו : הוֹגָה וַיִּגָּה. לְשׁוֹן תוֹגָה הֵם : (רס"י)

[לג] כִּי לֹא עֲנָה מִלְּבוֹ וַיִּגָּה בְּנֵי אִישׁ : **(ס)**

רס"י כִּי לֹא עֲנָה. וַיִּגָּה בְּנֵי אִישׁ מִלְּבוֹ וּמִרְכוּנוֹ כִּי הָעוֹן גּוֹרֵם : (רס"י)

[לד] לְדַכָּא תַּחַת רַגְלֵיוּ. מוֹסַב עַל כִּי לֹא עֲנָה מִלְּבוֹ לְהִיּוֹת מִדְּכָה תַּחַת
רַגְלֵיוּ וְגוֹ', וְלֹא לְהַטּוֹת מִשְׁפָּט גִּבֹּר וְגוֹ', וְלֹא לְעוֹת אֲדָם צְרִיבּוֹ כֹּל אֱלֹהֵי ה'

לֹא רָאָה לֹא נִרְאָה לוֹ וְלֹא עֲלָתָה לְפָנָיו בְּמַחֲשַׁבְתּוֹ לְעֲשׂוֹת כֵּן : (רס"י)

[לה] לְהַטּוֹת מִשְׁפָּט גִּבֹּר נֶגְדַּ פְּנֵי עֲלִיּוֹן : **[לז]** לְעוֹת אֲדָם בְּרִיבּוֹ אֲדָנִי לֹא
רָאָה : **(ס)**

רס"י לֹא רָאָה. לֹא הוֹכֵסָר בְּעֵינָיו שִׁיעוּוֹתוֹ בֵּית דִּין שֶׁל מַעֲלָה אֲדָם צְרִיבּוֹ
כְּמוֹ מֵה רָאִיתָ כִּי עֲשִׂיתָ וְגוֹ' : (רס"י)

[לז] מי זה אָמַר וַתְּהִי אֲדָנִי לֹא צָנָה :

רש"י מי זה אמר ותהי וגו' : (רש"י)

[לח] מִפִּי עֲלִיוֹן לֹא תֵצֵא הַרְעוֹת וְהַטּוֹב :

רש"י מפי עליון וגו'. ואם באתי לומר לא מידו באה אלי הרעה הזאת מקרה היא שהיה לי, אין זאת, כי אם בין רעות בין טובות מי זה אמר ותהי אם ה' לא נזהר ומפיו לא תלך הן רעה הן טובה אבל מה יש להתאונן אדם חי גבר על חטאיו כל איש ואיש יתאונן על חטאיו כי הם המביאים עליו הרעה, מפי עליון לא תלך אמר רבי יוחנן מיום שאמר הקב"ה (דברים ל') ראה נתתי לפניך את החיים ואת הטוב וגו' לא ילך רעה וטובה מפיו אלא הרעה באה מאליה לעושה רע והטוב לעושה טוב לפיכך מה יתאונן למה יתרעם האדם אם לא על חטאיו : (רש"י)

[לט] מַה יִתְאַוֵּן אָדָם חִי גִבֹּר עַל (חטאו) חֲטָאֵיו : (ס) [מ] נִחַפְּשָׁה דְרָכֵינוּ וְנִחַקְרָה וְנִשׁוּבָה עַד יְהוָה : [מא] נִשָּׂא לְבַבְנוּ אֶל כַּפָּיִם אֶל אֵל בַּשָּׁמַיִם :

רש"י נשא לבבנו אל כפיים. כשאנו נושאים את כפינו אל השמים נשא אף לבבנו עמהם לשוב להשיב לבבנו לפני המקום ב"ה. ד"א אל כפיים. אל העננים אל שמים כמה דלת אמר (מלכים א יט) והנה עב קטנה ככף איש עולה וכן (איוב לו) על כפיים כסה אור, ומדרש רבותינו נשא לבבנו באמת להקב"ה כאדם הרוחץ בנקיון כפיו שמשליך מידיו כל טינוף כי מודה ועוזב ירוחם והמודה ואינו עוזב כטובל ושרץ בידו : (רש"י)

[מב] נִחְנוּ פִּשְׁעֵנוּ וּמְרִינוּ אַתָּה לֹא סָלַחְתָּ : (ס)

רש"י נחנו פשענו ומרינו. זה דרכינו על ידי יצר הרע : אתה לא סלחת. ולך היתה נאה הסליחה כי כן דרכך : (רש"י)

[מג] סִכַּתָּה בְּאֵף וַתִּרְדְּפֵנוּ הַרְגָתָה לֹא חֲמַלְתָּ :

רש"י סכותה באף. חללת את האף להיות מחיכה צינך וצינינו ותרדפנו בו
: (רש"י)

[מד] סכותה בענן לך מעבור תפלה: **[מה]** סחי ומאוס תשימנו בקרב
העמים: (ס)

רש"י סחי ומאוס. הוא ניע בלשון משנה כיוו וניעו סניסח מתוך הריאה
ויולא לך הגרון: תשימנו. לשון הוה הוא: (רש"י)

[מו] פצו עלינו פיהם כל איבינו: **[מז]** פחד ופחת קנה לנו השאת והשבר:

רש"י פחד ופחת. כנסנו מפני הפחד נפלנו אל הפחת שוחה: השאת.
לשון שאייה כמו השאת: (רש"י)

[מח] פלגי מים תרד עיני על שבר בת עמי: (ס) **[מט]** עיני נגרה ולא תדמה
הפגות: מאין

רש"י מאין הפוגות. מאין חליפין והעברה: (רש"י)

[נ] עד יסקיף וירא יהוה משמים: **[נא]** עיני עוללה לנפשי מכל בנות עירי:
(ס)

רש"י עיני עוללה לנפשי מכל בנות עירי. ירמיה ממשפחת כהנים היה
ואמר עיני בדמעה עוללה וניוולה פני עלי נפשי מכל בנות עירי: עוללה.
לשון נוול כמו (איוב טז) ועוללתי בעפר קרני: מכל בנות עירי. משפחתי
יש לה לבכות מכל משפחות העיר שהיתה נבחרת לקדושה ולעבודת
הקב"ה מכל ישראל: (רש"י)

[נב] צוד צדוני בצפור איבי חנם: **[נג]** צמתו בבור חיי וידו אבן פי:

רש"י כמתו בצור חיי. צבית הכלל : כמתו. אסרו כמו כומת הגידין (סיר 7) מצעד לכמתך אישריי"טור : וידו אצן זי. על פי הבאר כך עשו לדניאל וירמיה ראה צרוח הקדש : כמתו בצור חיי. ואף על פי שמתו בצור חיי שאיני יכול לעלות מתוכו לא שחו לצם גם לזאת עד שידו אצן זי : (רש"י)

[נד] צפו מים על ראשי אמרתי נגזרתי : (ס)

רש"י כפו מים וגו'. שזמן שבה אדם במים עד מתניו עדיין יש תקוה אבל אם כפו מים על ראשו אז אמר אבדה תקותי אבל אני איני עושה כן אלא קראתי וגו' : כפו מים. אומות העולם : (רש"י)

[נה] קראתי שמך יהוה מבור תחתיות : **[נו]** קולי שמעת אל תעלים אונך לרוחתי לשועתי : **[נז]** קרבת ביום אקראך אמרת אל תירא : (ס)

רש"י קרבת ביום אקראך. כך היית רגיל בימים הראשונים לקרב אלי ביום קוראי : (רש"י)

[נח] רבת אדני ריבי נפשי גאלת חיי :

רש"י רבת אד' ריבי. בימים שעברו : (רש"י)

[נט] ראיתה יהוה ענתתי שפטה משפטי :

רש"י ראיתה ה' עותתי. בצרה הזאת שעוותו זי אויבי : שפטה משפטי. כאשר עשית כזר : (רש"י)

[ס] ראיתה כל נקמתם כל מחשבתם לי : (ס) **[סא]** שמעת הרפתם יהוה כל מחשבתם עלי : **[סב]** שפתי קמי והגיונם עלי כל היום : **[סג]** שבתם וקימתם הביטה אני מנגינתם : (ס) **[סד]** תשיב להם גמול יהוה כמעשה ידיהם : **[סה]** תתן להם מגנת לב תאלתך להם :

רס"י מגנת לב. שבר לב כמה דלת אומר (הושע יא) אמגנך ישראל (בראשית יד) אשר מגן כריך זידך. ד"א מגנת לב. אוטם הלז כרה ואנחה אשר היא כמגן כנגד לבם, והמפרשו בלשון תוגה ויגון טועה שאין נו"ן נופלת בו שהנו"ן זיגון אינה שורש אלא כגון נו"ן של המון מגזרת המו גויס וכגון נו"ן של קלון מגזרת נקלה וכנו"ן של ליון מגזרת ליה וכן נו"ן של שברון מגזרת שבר (וכגון נו"ן של שממון שגעון נ"ל שז"ל וק"ל) : תאלתד. לשון (ישעיה יט) נואלו שרי אוען : (רס"י)

סו תרדף באף ותשמידם מתחת שמי יהנה : (פ)

איכה פרק-ד

א איכה יועם זָהָב יִשְׁנָא הַפֶּתֶם הַטּוֹב תִּשְׁתַּפְּכֶנָּה אֲבָנֵי קֹדֶשׁ בְּרֹאשׁ כָּל חוּצוֹת : (ס)

רס"י איכה יועם זהב. קינה זו נאמרה על יאשיהו כמו שנאמר בדברי הימים (ב יט) הלא היא כתובה על ספר הקינות ועמה חיבר בתוך הקינה את שאר בני ליון : יועם. יכה כמו דלת מתרגם (ויקרא יג) כהה עמיא : זהב. מראית פנים המלכהיז כזהב : ישנא. ישתנה ממראיתו : הכתם. קבולת כלי נוי הזהב שהם לעדי קרוי כתם : אבני קדש. בניס המאירים כאבנים טובות ומ"א כל רביעית דם שיאל מיאשיהו בכל חז וחז שנעלו בו היה ירמיהו קוצרו במקומה ועליה הוא קורא תשפכנה אבני קדש : (רס"י)

ב בְּנֵי צִיּוֹן הִיָּקְרִים הַמְּסֻלָּאִים בְּפֹז אֵיכָה נַחֲשָׁבוּ לְנִבְלֵי חָרָשׁ מַעֲשֵׂה יָדֵי יוֹצֵר : (ס)

רס"י המסלאים בפז. המהוללים והנערכים כפז הרואה אותם אומר ראו תוארם של אלו כמראית פז וכן (איוז כה) לא תסולה בכתם אופיר (קס) בכתם טהור לא תסולה (תהלים סה) סולו לרוכז בערבות לשון היולל וערך הן : לנבלי חרש. כדי חרש שנותנים בהם יין כגון נבלי יין (ירמיה כח) ונבליהם ינפלו : (רס"י)

ג גם (תנין) תננים חלצו שד היניקו גוריהן בת עמי לאכזר (כי) (ענים)
בנינים : במדבר : (ס)

רפ"י גם תנין. אף על פי שאכזרי הוא חלצו שד כשרואה את בנו בא
מרחוק רעב חולץ שדיו מתוך נרתיקו שיש לו כיסוי על דדיו ומוציאו מתוכו
כדי שלא יראהו בנו מכוסה ויחזור לאחוריו והיניקו גוריהן : בת עמי
לאכזר רואים את בניהם לועקים ללחם ואין פורש להם שחיהם קודמים
להם לחיי בניהם מחמת הרעב : (רפ"י)

ד דבק לשון יונק אל חכו בצמא עוקלים שאלו לחם פרש אין להם : (ס)
ה האכלים למעדנים נשמו בחוצות האמנים עלי תולע חבקי אשפתות :
(ס)

רפ"י האמונים עלי תולע. על בגדי כזעונין : האמונים. לשון (אסתר ב)
ויהי אומן את הדסה : אשפתות. אשפות של זבל שוכבים על האשפות בחוץ
: (רפ"י)

ו ויגדל עון בת עמי מחטאת סדם ההפוכה כמו רגע ולא חלו בה ידים :
(ס)

רפ"י ויגדל עון וגו'. פורענותם מוכיח עליהם שגדול עונם משל סדום :
ההפוכה כמו רגע. שהרי סדום לא נמשכה רתם כרגע אחד נהפכה : ולא
חלו בה ידים. ידי האויב כי ע"י המלאכים נהפכה, ויש מדרשי אגדה ואינו
מיושב על סדר המקראות : (רפ"י)

ז זכו נזיריה משלג צחו מחלב אדמו עץם מפנינים ספיר גזרתם : (ס)

רפ"י זכו נזיריה. שריה כמו נזר וכתר ואני אומר נזיריה ממש שהיו מגודלי
שער ונאים ביותר ומוסב על בת עמי : אדמו עץם מפנינים. אותם שהיו
מראיהם אדום מפנינים וגזרתם כמו ספיר חשך תארם מפחמים : (רפ"י)

[ח] חֲשַׁד מִשְׁחֹר תִּאָּרָם לֹא נִכְרוּ בַּחֻצוֹת צַפֵּד עוֹרָם עַל עֲצָמָם יְבֹשׁ הָיָה
קָצָץ : (ס)

רס"י מִשְׁחֹר. הוּא פַחַס : עַלֵּם. לָשׁוֹן מִרְאָה כְּמוֹ (שְׁמוֹת כד) וְכַעֲלָם
הַשָּׁמַיִם לְטוֹהַר קוֹ"לָר בְּלַע"ז : כַּפֵּד. נִקְמַט וְנִתְחַזֵּר וְאִין לוֹ דְּמִיוֹן : (רס"י)

[ט] טוֹבִים הָיוּ חֲלָלֵי חֶרֶב מִחֲלָלֵי רָעַב שֶׁהֵם יְזוּבוּ מִדְּקָרִים מִתְּנוּבַת שְׂדֵי :
(ס)

רס"י שֶׁהֵם יִזְבוּ מִדּוֹקְרִים וְגו'. חֲלָלֵי הַרְעֵב הָיוּ נְפוּחִים מִרִּיחַ תְּנוּבוֹת
הַשָּׂדֶה שֶׁהָיוּ הָאוֹיְבִים נוֹלִים בָּסָר עַל הָעֲשָׂזִים חוּץ לַחֹמָה וְהָרִיחַ נִכְנָס
לְחוּךְ נְפוּחֵי הַרְעֵב וְכִרִּיסוֹן נִבְקַעַת וּפְרָסָם זָר וְהָרִי זֶה מִיַּתֵּת נִוּוֹל יוֹתֵר
מִהַרְוֵגֵי חֶרֶב : מִדּוֹקְרִים. מִבּוֹקְעִים בֵּין נְפִיחַת רַעֲב בֵּין בִּיקוּעַ חֶרֶב קָרוֹי
דְּקִירָה : מִתְּנוּבוֹת שְׂדֵי מִשְׂרָסִים וְעֲשָׂזִים שְׁמִלְקָטִים וְאוֹכְלִים רַב פְּרָסָם
וּמֵאוֹסָם : (רס"י)

[י] יְדֵי נָשִׁים רַחֲמָנִיּוֹת בְּשָׁלוֹי יִלְדִיָּהוֹן הָיוּ לְבָרוֹת לָמוֹ בְּשֶׁבֶר בֵּת עַמִּי : (ס)

רס"י לְבָרוֹת. לְמֵאֲכַל כְּמוֹ (שְׁמוֹאֵל ז יב) וְלֹא צָרָה אֲתָם לַחֵם (שֵׁם ג)
לְהַבְרֹת אֵת 707 : (רס"י)

[יא] כִּלָּה יְהוָה אֶת חֲמָתוֹ שֶׁפָּדָה חֲרוֹן אַפּוֹ וַיִּצַּת אֵשׁ בְּצִיּוֹן וַתֵּאֱכַל יְסוּדֹתֶיהָ :
(ס)

רס"י כִּלָּה ה' אֵת חֲמָתוֹ. אֲשֶׁר בַּעֲרָה בּוֹ כְּמֵה שָׁנִים עֵתָה כִּלָּה אֹתָהּ
בְּהִנְקָמוֹ מֵהֶם : (רס"י)

[יב] לֹא הֶאֱמִינוּ מַלְכֵי אֶרֶץ (וְכָל) כָּל יוֹשְׁבֵי תִבְלַת כִּי יָבֹא צָר וְאוֹיֵב בְּשַׁעֲרֵי
יְרוּשָׁלַם : (ס) **[יג]** מִחֲטָאת נְבִיאָיָה עֲוֹנוֹת כִּהְנִיָּה הַשִּׁפְכִים בְּקִרְבָּה דָם
צַדִּיקִים : (ס)

רס"י מִחֲטָאת נְבִיאָיָה. שֶׁל שָׂקָר הִיָּתָה לָהּ הַרְעָה הַזֹּאת : (רס"י)

[יד] נָעוּ עֲוֹרִים בַּחוּצוֹת נִגְאָלוּ בְּדָם בְּלֹא יוֹכְלוּ יִגְעוּ בְּלִבְשֵׁיהֶם : (ס)

רש"י נעו עורים בחוצות. כשהיו העורים הולכים צוק היו נעים ורגליהם נשמטים דם ההרוגים שהיו הרשעים הורגים בתוכה : נגאלו דם. נתלכלכו דם עד אשר לא יוכלו הקרובים אליהם ליגע בלבושיהם והיו קוראים אליהם : (רש"י)

[טו] סוּרוּ טָמֵא קָרְאוּ לָמוֹ סוּרוּ סוּרוּ אֶל תִּגְעוּ כִּי נָצוּ גַם נָעוּ אָמְרוּ בְּגוֹיִם לֹא יוֹסִיפוּ לָגוּר : (ס)

רש"י סורו. מעלינו אתם הטמאים המלוכלכים דם : כי נאו. לשון סרחון ולכלוך כמו (ויקרא א) כמו מוראתו בנואתה דמתרגמינן באוכליה כך חזרו מנחם : גם נעו. נשמטו דם : (רש"י)

[טז] פָּנֵי יְהוָה חִלְקָם לֹא יוֹסִיף לְהַבִּיטָם פְּנֵי כְהֲנִים לֹא נִשְׂאוּ (זקנים) וְזִקְנִים לֹא חָנְנוּ : (ס)

רש"י פני ה' חלקם. פנים של זעם מאת הקב"ה חלקם והפרידם בגוים למען אשר פני הכהנים לא נשאו בהיותם בשלוותם : (רש"י)

[יז] (עודינה) עוֹדִינוּ תִּכְלִינָה עֵינֵינוּ אֶל עֲזָרְתֵנוּ הִבֵּל בְּצַפִּיתֵנוּ צַפִּינוּ אֶל גּוֹי לֹא יוֹשֵׁעַ : (ס)

רש"י עודינו תכלינה עינינו אל עזרתנו הבל. כשצאה עלינו הרעה עדיין היו עינינו רופות אל חיל פרעה שנאמר בהם (ישעיה ל) ומארים הבל וריק יעזורו שהיו מבטיחים אותנו עזרה ולא באו כמו שנאמר בהם (ירמיה לו) הנה חיל פרעה היוצא לכם לעזרה שב לארצו מארימה, מאינו במדרג קינות שהיו באים בספינות רמוז הקב"ה לים והאיף לפנייהם נודות נפוחים כמין מעי אדם ננערים במים אמרו זה לזה הנודות הללו הם אבותינו אנשי מארים שטבעו בים מחמת היהודים הללו ואנחנו יוצאים לעזרתם עמדו

וחזרו לאחוריהם : לפינו. חכינו : (כ"ז)

[יח] צדו צעדינו מלכת ברחבתינו קרב קצינו מלאו ימינו פי בא קצינו :
(ס)

כ"י כדו לעדינו. אויבינו ארבו את לעדינו מלכת ברחובותינו כמו (שמות
כ"א) ואשר לא כדה (שמואל א כד) ואתה כדה את נפשי : (כ"י)

[יט] קלים היו רדפינו מנשרי שמים על ההרים דלקנו במדבר ארבו לנו :
(ס) **[כ]** רוח אפינו משיח יהוה נלכד בשחיתותם אשר אמרנו בצלו נחיה
בגוים : (ס)

כ"י משיח ה'. הוא יאשיהו כמו שנאמר (ד"ה ז ל"א) ויקונן ירמיהו על
יאשיהו : בשחיתותם. בגומות שפירו : (כ"י)

[כא] שישו ושמחי בת אדום (יושבתו) יושבת בארץ עוז גם עליך תעבר
כוס תשכרי ותתערי : (ס)

כ"י שישו ושמחי בת אדום. נתנבא ירמיהו על חורבן בית שני שיחרבוהו
רומיים : שישו ושמחי. לפי שעה אבל סופך שגם עליך תעבור כוס
הפורענות ותשכרי ממנו : ותתערי. ותקיא כמו (בראשית כד) ותער כדה
: (כ"י)

[כב] תם עונך בת ציון לא יוסיף להגלותך פקד עונך בת אדום גלה על
חטאתך : (פ)

כ"י תם עונך בת ציון. לקית על כל חטאותיך : לא יוסיף להגלותך.
מגלות אדום ולהלן עוד : (כ"י)

[א] זָכַר יְהוָה מָה הָיָה לָנוּ (הביט) הַבֵּיטָה וּרְאָה אֶת חַרְפֹּתֵינוּ : **[ב]** נַחֲלֵתָנוּ נֶהְפְּכָה לְזָרִים בְּתֵינוּ לְנִכְרִים : **[ג]** יְתוֹמִים הָיִינוּ (אין) וְאֵין אָב אֲמֹתֵינוּ כְּאֶלְמָנוֹת : **[ד]** מִימֵינוּ בְּכֶסֶף שְׁתֵּינוּ יְעִינֵנוּ בְּמַחִיר יָבֹאוּ :

רס"י מִימֵינוּ כֶּסֶף שְׁתֵּינוּ . שְׁהִיו יִרְאִים לְשָׂאוֹב מֵיִם מִן הַנְּהַר מִפְּנֵי הָאוֹצִים וְהֵיוּ קוֹנִים מֵהֶם כֶּסֶף : (רס"י)

[ה] עַל צָוָאֲרָנוּ נִרְדְּפָנוּ יִגְעֵנוּ (לא) וְלֹא הוֹנַח לָנוּ :

רס"י עַל כּוֹאֲרָנוּ נִרְדְּפָנוּ . בְּעוֹל עֲבוּדָה קָשָׁה : יִגְעֵנוּ . לְאֶסּוֹף מִמּוֹן וּנְכֻסִים : וְלֹא הוֹנַח לָנוּ . יִגְעֵנוּ בִּידֵינוּ כִּי הָאוֹצִי' גּוֹבִים וְחוֹטְפִים הֵכֵל בְּמִסִּים וְגוֹלְגֻלִּיּוֹת וְאֲרֻנוֹנוֹת : (רס"י)

[ו] מִצָּרִים נָתַנּוּ יָדָם אֲשׁוּר לְשַׁבַּע לְחָם :

רס"י מִצָּרִים נָתַנּוּ יָדָם אֲשׁוּר לְשַׁבַּע לְחָם : לְעֹזֵר לוֹ וְאֵף כֹּחַ לְמִצָּרִים הוֹסְטָנוּ יָד שִׁיעֲזָרוּנוּ : וְלֹאֲשׁוּר . שִׁישַׁבְעוּנוּ בְּלַחֲמָם : נָתַנוּ . כִּמוֹ נָתַנּוּ דְגָשׁוֹת הַגּוֹ' מִשְׁמַשֵּׁת בְּמִקּוֹם נו"ן שְׁנִייה וְכֵן (ד"ה א' כט) כִּי מִמֶּד הֵכֵל וּמִיָּד נָתַנוּ לָךְ וְכֵן (בְּרֵאשִׁית לד) וְנָתַנוּ אֶת בְּנוֹתֵינוּ לָכֶם : (רס"י)

[ז] אֲבֹתֵינוּ חָטְאוּ (אינם) וְאֵינָם (אנחנו) וְאֲנַחְנוּ עֹזְנֵתֵיהֶם סָבְלוּנוּ : **[ח]** עֲבָדִים מְשָׁלוּ בָנוּ פִּרְקָא אֵין מִיָּדָם : **[ט]** בְּנַפְשֵׁנוּ נָבִיא לְחַמְנוּ מִפְּנֵי חָרֵב הַמִּדְבָּר :

רס"י בְּנַפְשֵׁנוּ נָבִיא לְחַמְנוּ . בְּסִכְנַת נַפְשֵׁנוּ] הֵיוּ מִסּוֹכְנִים כְּשֶׁהֵיוּ מִבְּיַחַי מִזְנוֹתֵינוּ מִן הַסְּדָה מִפְּנֵי חֲרָב הַמִּדְבָּר : (רס"י)

[י] עוֹרָנוּ כְּתָנוּר נִכְמְרוּ מִפְּנֵי זְלַעְפוֹת רָעַב :

רס"י נכמרו. נתחממו וכן (סס מג) כי נכמרו רחמיו ובלשון גמרא יש הרבה על הכומר של ענבים מכמר בישראל : זלעפת רעב. כמו (תהלים יא) ורוח זלעפות לשון שריפה : (רס"י)

יא נשים בציון ענו בתלת בערי יהודה : **יב** שרים בידם נתלו פני זקנים לא נהדרו : **יג** בחורים טחון נשאו ונערים בעץ פשלו :

רס"י טחון נשאו. כשהיו האויבים מוליכין אותם בקולרין היו נותנים על כתפיהם ריחיים ומשאות כדי לייגעם, וכן בעץ כסלו, כשל כחם, ולשון כסלון נופל בתשות כח כמו שנאמר בעזרא (נחמיה ב) ויאמר יהודה כשל כח הסבל וכן (לעיל א) הכסיל כחי : (רס"י)

יד זקנים משער שבתו בחורים מנגינתם : **טו** שבת משוש לבנו נהפך לאבל מחלנו : **טז** נפלה עטרת ראשנו אוי נא לנו כי חטאנו : **יז** על זה היה דוה לבנו על אלה חשכו עינינו :

רס"י על זה היה דוה לבנו וגו'. על המפורש במקרא של אחריו, על ששם הר כיון וסועלים הלכו בו : (רס"י)

יח על הר ציון ששמים שועלים הלכו בו : **יט** אתה יהוה לעולם תשב כסאך לדר ודור : **כ** למה לנצח תשפחנו תעזבנו לארץ ימים :

רס"י אתה ה'. ידענו כי לעולם תשב והואיל וכן הוא : (רס"י)

כא השיבנו יהוה אליך (ונשוב) ונשובה חדש ימינו כקדם :

רס"י למה לנצח תשכחנו. הלא נצבעת לנו בך כשם שאתה קיים כך שזועתך קיימת : (רס"י)

כב כי אם מאס מאסתנו קצפת עלינו עד מאד : **(ככ)**

רש"י כי אם מאוס מאסתנו. בשביל שחטאנו לא היה לך להרבות קאף
על מאד כאשר קאפת : (רש"י)